

УДК 07:378.01:141.78(477)

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-3/32>**Іванова І. Б.**Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця**Зима О. Г.**Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця**Афанасьєва О. М.**Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ТА МЕДІАОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті проаналізовано особливості розвитку журналістської та медіаосвіти з урахуванням впливу ідей постмодерністської педагогіки. Зроблено акцент на тому, що в постмодерністському періоді процес навчання має бути спрямований на розвиток і самореалізацію особистості. Настанови цієї освітньої теорії тільки віднедавна почали впроваджуватися в практику української вищої освіти, особливою такою соціально чутливою галузі, як журналістика. Тому практичний досвід роботи зі студентською аудиторією в полі ідей, інструментів та педагогічних технологій постмодерністського характеру є цікавим та актуальним. Це й визначило актуальність представленого до розгляду дослідження. Метою статті є встановлення потреби залучення настанов постмодернізму до змістових позицій української медіаосвіти. У роботі визначено, що важливим аспектом журналістської освіти є медійний, ґрунтовно доведено, що серед теорій медіаосвіти вагомою є та, яка пов'язана з формуванням критичного мислення. У дослідженні використано комплексний підхід. Робота з теоретичним матеріалом потребувала використання індуктивного та дедуктивного методів; метод міждисциплінарного дослідження використовується з метою визначення впливу визначальних характеристик постмодерністської освітньої теорії та її практичної реалізації в медіаосвітньому просторі. Використання цього методу також дозволило виокремити ті ідейні настанови, що можуть бути впроваджені в практику журналістської освіти як ідейний, естетичний та інформативний складники. Основною гіпотезою дослідження є те, що запровадження в курси з медіаграмотності, журналістської етики та дослідницьких технологій медіаосвітніх настанов постмодернізму створить перспективу студентоцентрованого навчання, де «рефлексивні» педагогічні практики та демократичні принципи роботи і творчості сприятимуть підготовці якісного професіонала, якого так потребує сучасний медіаринок. Перспективним є проведення комплексу педагогічних експериментів із метою визначення ефективності та спрямованості до формування професіонала-журналіста педагогічних технологій, що базуються на освітній теорії постмодернізму.

Ключові слова: постмодернізм, медіаосвіта, медіапедагогіка, журналістика, дослідницькі технології, медіаграмотність, професійна етика журналіста.

Постановка проблеми. В українських освітніх реаліях настанови постмодернізму в педагогічній практиці претендують на актуальність, зважаючи на необхідність якісної підготовки професіоналів (відповідно до попиту на ринку праці). Необхідність і надалі демократизувати вищу освіту, робити її більш якісною, повернутою обличчям до студента, практико орієнтованою та демократичною

й визначає наукову проблематику представлені дослідницької теми. Є необхідність виокремити найбільш ефективні навчальні технології та засоби оцінювання творчих спеціальностей медіагалузі, оскільки журналістська освіта є визначною як ресурс для побудови майбутнього країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку сучасної педагогіки

займалися українські та зарубіжні науковці: Л. Альтюссер, Б. Берштейн, П. Бордо, Г. Вашенко, С. Гессен, О. Заболотна, А. Макларен, А. Маслоу, Г. Оллпорт, В. Сухомлинський та ін. Проти застарілої педагогічної практики у навчальних закладах виступали Х. Гам, І. Дамер, І. Ілліч, К. Молленхауер, Е. Раймер, П. Редер та ін., які наголошували на необхідності самореалізації особистості, особливо такої творчої спеціальності, як журналістика.

М. Швед у своєму дослідженні [2] розглядає роль С. Гессена у розвитку освітнього процесу. Останній наголошував, що навчання повинно мати три етапи: на першому має бути краєзнавча диференціація; на другому – акцент на психологічному складнику; на третьому етапі реалізовувався професійний складник. Також зауважено, що під час навчання треба акцентувати на творчому складнику, «оскільки творчість відкриває єдність заперечення і визнання дійсного як майбутнього, що зберігає у собі минуле і дійсне, що існує сьогодні».

Як доводить у своїх дослідженнях Л. Ваховський [1], «...постмодернізм як стан суспільства і світоглядний та методологічний проект, незважаючи на еклектичність і неоднозначність, має чітко виражені основні інтенції (критика традиційних цінностей, раціоналізму, історизму, традиційного гуманізму, радикальне неприйняття сучасної соціальної самоорганізації та ін.) і значно впливає на різні сфери соціуму, зокрема й на освіту». Причому увага повертається до того, що постмодернізм розповсюджується на філософію освіти, теоретичну педагогіку і стосується масової освітньої практики.

Також Л. Ваховський [1] доводить, що «вплив постмодернізму відчувається на всіх етапах здійснення педагогічного процесу (цілепокладання, реалізації цілей, оцінки результатів освітньої діяльності)». Тобто постмодернізм «...створює більш різноманітний педагогічний ландшафт, ставить у центр освітнього процесу конкретну людину з її особистими життєвими цілями, цін-

ностями, досвідом та спирається на її творчу активність і перетворює сучасну освіту в динамічне й поліфонічне явище». Постмодернізм в освітній практиці керується всім можливим набором методів та технологій, що можуть знадобитися у підготовці кваліфікованого спеціаліста.

Саме тому постмодернізм в освітній діяльності потребує додаткового дослідження того, що стосується журналістської та медіаосвіти.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження перспектив розвитку журналістської та медіаосвіти в контексті постмодерністської освітньої теорії; встановлення рівня потреби запровадження настанов постмодернізму до змістових позицій української медіаосвіти; визначення того, що важливим аспектом журналістської освіти є медійний, а також серед теорій медіаосвіти вагомими є позиції щодо формування критичного мислення та творчого начала в студентів журналістських спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Л. Ваховський [1] у своєму дослідженні доводить, що сучасна освіта постмодерністського періоду передбачає формування особистості, здатної самостійно творити себе, змінюватися та вдосконалюватися, а також вважає пріоритетними індивідуальні цінності особистості. Це є визначальною тезою в запровадженні настанов постмодерної педагогіки в журналістську освіту.

Сучасна освіта постмодерністського періоду має бути спрямована на розвиток особистості та її самореалізацію в майбутньому. Окремим напрямом є визначення гендерної рівності у впровадженні журналістської освіти. Вплив емансипації на освітній процес досліджували польські науковці, які запропонували виокремити три напрями розвитку педагогіки [12, s. 49], що наведено в табл. 1.

Кожен із цих напрямів заслуговує на окрему характеристику. У межах навчальних дисциплін, які впроваджено до площини журналістської освіти в Харківському національному економічному

Таблиця 1

Напрями розвитку педагогіки [12, s. 49]

Назва напрямку	Характеристика	Представники напрямку
Емансипаційна педагогіка	Досліджує способи очищення освіти від ідеології та залучення молоді до процесів суспільних змін і демократичних форм життя	А. Гієсецке, Д. Дам, У. Леймерман, К. Молленгауер
Педагогіка визволення	Досліджує можливості відкриття та вдосконалення умов існування людини за допомогою освіти, розвитку її вміння пізнавати та інтерпретувати світ, взаємодіяти з ним	педагоги, згуртовані навколо відомого бразильського педагога П. Фрейра
Радикальна педагогіка	Досліджує покращення умов навчання (джерела і вияви опору, звільнення від обмежень, які є у навчальних закладах як суспільних інституціях)	Х. Жіроукс, П. Мак-Ларен

університеті імені С. Кузнеця, намагаємось реалізувати найбільш прийнятні для навчального змісту елементи постмодерністського характеру. Так, наприклад, у межах реалізації настанов радикальної педагогіки студенти-журналісти відшукують та пропонують актуальні для них теми та проблемні питання, а необхідні для їх реалізації практичні навички покращуються та закріплюються в межах запропонованих на вибір студента майстер-класів із кращими спеціалістами медійної галузі.

Студенти під час навчання в постмодерністському контексті професії мають бути поінформовані про те, що права й обов'язки журналіста закріплені законами України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформацію» та ін. Також журналіст несе відповідальність за перевищення своїх прав і невиконання обов'язків. Головними нормативними джерелами, де відображені стандарти якості журналістського матеріалу, є Кодекс професійної етики українського журналіста, Етичний кодекс українського журналіста, Декларація принципів поведінки журналістів (Міжнародної федерації журналістів) та міжнародні стандарти й принципи журналістської етики [9, с. 11–13]. У такому контексті варто впровадити низку навчальних дисциплін, що могли б полегшити сприйняття цієї інформації, показати те, як норми та закони діють у журналістській практиці.

Для підготовки професіонала в галузі медіа в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця запроваджено вивчення журналістської етики. У сучасних умовах потужного розгортання інформаційного простору комплексна підготовка фахівців із журналістики та спеціалістів із реклами набуває особливого значення. Саме системний підхід зумовив необхідність вивчення дисципліни «Журналістська етика». Відповідно до настанов постмодернізму в освітньому процесі застосовано проєктні технології (проєктні програми з аналізу медійного простору під час виборчих кампаній), підготовлена низка подань та аналітичних матеріалів для Комісії з журналістської етики (Україна), проведено комплекс навчальних заходів із застосуванням інструментарію перевернутого навчання, організовано творчі конкурси та визначено низку тематичних семінарів, де головними спікерами та натхненниками були студенти.

Здобувачі освіти мають бути ознайомлені з перспективами майбутнього працевлаштування, з вакантними пропозиціями медіаринку, з особливостями роботи у пресцентрах, рекламних

та PR-агенціях. Формування професійної моделі успішного журналіста, рекламіста, медійника, фахівця зі зв'язків із громадськістю має триматися на демократичних засадах, усвідомленні свободи вибору та відповідальності за цей вибір. Вивчення професійних комунікативних засобів буде підґрунтям для виконання професійних обов'язків, по-перше, під час майбутніх практик та стажувань, а згодом і під час професійної самореалізації у бізнес-середовищі, державних та некомерційних установах.

Сучасна освіта постмодерністського періоду пов'язана з тим, що під час створення новинного матеріалу журналісти мають дотримуватися не тільки журналістської етики, а й норм і положень, які закріплені законодавством. Основними журналістськими стандартами якості матеріалу [8; 10; 11, с. 281–282], якими повинен керуватися журналіст у своїй професійній діяльності, є такі: баланс думок і точок зору, своєчасність, оперативність, достовірність (посилання на джерела), відокремлення фактів від коментарів, точність, повнота представлення фактів та інформації з проблеми.

Молоде покоління сьогодні потребує якісної медіаосвіти, саме тому необхідним, на нашу думку, є запровадження низки освітніх компонентів із медійної освіти, журналістської етики, а також дослідницьких технологій у медіа. Власне постмодерністський характер підходів до освіти в галузі медіа спирається на проєктні технології, наявність демократичних засад вибору власної позиції, дотримання прав та свобод людини та вміння рефлексувати, визначати основні соціальні вектори розвитку суспільства тощо. Запорукою такого підходу для реалізації якісної журналістської освіти є введення в навчальний план дисциплін, пов'язаних із медійною освітою та грамотністю.

Зниження в суспільстві імунітету до соціально шкідливих інформаційних впливів спричинило засилля низькопробної медіапродукції, низькоморальних ідеологем та цінностей. Відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [3] сучасна медіаосвіта пов'язана з вирішенням таких завдань, як запобігання вразливості людини до медіаманіпуляцій і медіанасильства та втечі від реальності; профілактика поширення медіазалежностей тощо.

Дослідження [4, с. 180] доводять, що під час навчання студенти повинні мати навички «декодування» й аналізу медіатекстів в історичному, соціальному та культурному контексті, тому пропонується використання друкованих, візуальних

та електронних медіа із різними цілями. «Під час роботи з медіатекстом студенти можуть аналізувати типи сюжетів, які використовують у рекламі, новинах, документальних та ігрових медіатекстах; здійснювати аналіз кількох сюжетних ліній у тексті». Також сучасна освіта постмодерністського періоду вимагає від студентів під час навчання здійснювати порівняння й аналіз медіатекстів однакових і різних типів (репортажі в різних газетах, на телебаченні, у мережі Інтернет тощо).

Л. Деркач [6, с. 332] уважає, що «важливим аспектом журналістської освіти є медійна освіта». У цьому напрямі треба здійснювати підготовку журналістів з обов'язковим формуванням компетентності щодо критичного сприйняття масмедіа шляхом вивчення специфіки походження і функціонування кожного з них. Це сприятиме обмеженню будь-якого впливу «деструктивних інформаційних потоків» на читача.

У своїх дослідженнях [5, с. 44] науковці доводять, що серед теорій медіаосвіти вагомою є та, яка пов'язана з формуванням критичного мислення.

Ця теорія акцентує увагу на формуванні у журналістів захисту від маніпуляційного впливу медіа та допомагає орієнтуватися в медійному просторі. Вони мають розпізнавати однобічну чи перевернену інформацію, зокрема телевізійну, бо вважається, що вона має більший вплив. Журналісти мають знаходити різницю між загальновідомими фактами і такими, що:

- потребують перевірки;
- має бути визначена надійність джерела інформації;
- потребують перевірки тверджень;
- має бути визначена різниця між головною та другорядною інформацією;
- вимагають доведення логічної несумісності тощо.

Тобто під час навчання у журналістів має формуватися «імунітет до бездоказовості, замовчування, брехні». Сучасна освіта постмодерністського періоду дозволяє формувати такі компетентності: здійснювати «підготовку до сприйняття інформації масмедіа», формувати навички повноцінної оцінки й аналізу інформації, а також учать протистояти маніпуляційним впливам.

На думку О. Мілової [7], постмодернізм акцентує на демократизації навчання та формує діалог між викладачем і студентом. Тобто під час навчання здійснюється обмін інформацією, яка є корисною для обох учасників такої комунікації, а також спостерігається поважне ставлення до

цінностей та інтересів кожного. «Тільки в такій ситуації взаємоповаги та взаєморозуміння, на думку постмодерністських теоретиків освіти, можна досягти ефективних результатів у процесі навчання та оптимального контролю над цим процесом».

Таким чином, під час обміну інформацією та визнання її чинності на перший план виходить рівноправність у взаємовідносинах між викладачем і студентом. Це досягається шляхом використання постмодерністського методу конструювання навчального процесу.

Однією з головних проблем, з якою зіштовхуються викладачі творчих спеціальностей, якою і є журналістика, є оцінка успішності студента. У сучасній університетській освіті оцінювання проходить від викладача до студента. Як відомо, постмодерністська освітня філософія пропонує відходити від нормативних критеріїв в оцінці творчих спеціальностей. Важко в медійній освітній галузі отримувати стандартизовані універсальні результати, що в журналістиці та рекламній діяльності значно залежать від соціального розташування, конкретного контексту, напряму, жанрової належності тощо. Як показала практика, можна орієнтуватися на альтернативні способи оцінювання, освітян та студентів не варто регуляторно, соціально та інституційно обмежувати. Крім того, оцінка є джерелом дискомфорту та стресоутворювальним фактором для студента, може вплинути на його подальшу мотивацію, бажання вчитись та експериментувати з різними практичними кейсами.

По-перше, нами запроваджено проєктні технології, де результатом є медійний продукт, якість якого визначають творчі групи, журі, глядацька та читацька аудиторії, тобто оцінка є колективним рішенням та є прийнятним показником якості роботи. По-друге, сучасна місія викладача полягає у співпраці зі студентом, викладач має консультувати, оцінювати та діагностувати успіхи. По-третє, це запровадження студентських рейтингів, де головним було б зарахування наявності публікацій, творчих робіт, виступів та зроблених сюжетів і програм. А також важливим складником оцінки студентів є участь у творчих конкурсах, виступи на фестивалях тощо.

Таке ставлення до студентів також має привчити їх до налагодження ефективних стосунків із майбутніми клієнтами, відкритості до перемовин та пошуку спільних рішень. Постмодерна педагогіка вбачає в оцінюванні взаємодію між учителем та учнем, викладачем та студентом, що стоять на однакових позиціях, а також ситуації,

де всі голоси зараховуються. Викладач має досвід в оцінці успішності студентів, а студенти мають право на власну думку та повноваження у формуванні критеріїв оцінювання. Заохочення студентів до генерування власних форм та способів оцінювання роботи в майбутньому сприятиме їх орієнтації щодо якості та професійності журналістських робіт, оцінюваних уже безпосередньо ними, як-от залучення голосів слухачів до вибору найкращої конкурсної роботи на медіаконкурсах, проведених у межах навчальних дисциплін. Така система оцінювання поширювалася й на інші роботи студентів, включаючи есе, репортажі, проекти, фото, відеороботи, дискусії та подальші творчі перспективи. Досвід показав, що студенти формують критерії оцінювання, які є доречними, корисними та змістовними.

Висновки і пропозиції. Стрижнем постмодернізму, на який має спиратись сучасна університетська освіта, є плюралізм. Можливість знати, сприймати та аналізувати всю розмаїтість ідей, смислів та перспектив, представлених сучасною цивілізацією, є головною професійною рисою журналіста. Уміння оцінювати себе та бачити власну перспективу – один зі складників постмодерної перспективи, що вже сьогодні має впливати на навчальні програми, де має бути віднайдено чіткий баланс між педагогікою в постмодернізмі, потребами медійної галузі, всезростальним попитом на прагматизм.

На нашу думку, перспективним є використання настанов постмодернізму в освітній теорії та практиці, не є винятком і журналістська освіта.

У межах ідей постмодернізму, втілених у корпусі навчальних дисциплін, запроваджується студентоцентричний підхід, виховання свідомого громадянина, що може аналізувати медійне середовище, вмє визначати тенденції розвитку соціуму та медіа, створювати цікавий творчий та сучасний контент (усе це на засадах дотримання етики та моралі професії журналіста).

Як показує досвід запровадження практико орієнтованих дисциплін, постмодерна ідеологія, знання та професійний досвід мають працювати в річищі філософії освіти, а авторський індивідуалізм має сполучатись із морально-етичними аспектами професій, тобто не варто відокремлювати формування етики відповідальності в журналістській освіті.

Відпрацювання гострих тем сьогодення в межах сучасних курсів із медіаграмотності, професійної етики, дослідницьких технологій у медіа є необхідним складником сучасного працівника в галузі медіа в Україні. Постмодерністське мислення ставить перед педагогікою вищої школи нові виклики, змушує до пошуку нових форм та змістів. Особливо це впливає на медійну галузь, яка гнучко реагує на кожний порух соціуму та суспільних настроїв. Сучасна медіаосвіта має відшукувати шляхи до пропагування настанов кращого гуманнішого суспільства з метою заохочення всього інтелектуального потенціалу людини, зменшувати її агресивність і, відповідно, маніпулятивні впливи, віднайти баланс між визначенням економічного інтересу та збереженням гармонійного та гуманного суспільства.

Список літератури:

1. Ваховський Л. Постмодернізм і сучасна освіта / PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie 2015, t. XXIV, s. 15–23. URL: <http://212.87.236.17:8080/Content/3169/2.pdf> (дата звернення 05.07.2021).
2. Швед М. Соціально-критична педагогіка в епоху постмодернізму. *Вісник львів. ун-ту Серія педаг.* 2011. Вип. 27. С. 3–12.
3. Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150. URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm (дата звернення 06.07.2021).
4. Зима О.Г. Обґрунтування застосування медіаосвітніх елементів у вищій школі. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. 240 с.
5. Іванов В.Ф., Шкоба О.Я. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. *Інформаційне суспільство. Проблеми соціальної комунікації*. 2012. Вип. 16. С. 41–52.
6. Деркач Л.М. Стан і перспективи розвитку української журналістської освіти. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 329–334.
7. Мілова О.Є. Філософсько-педагогічна концепція постмодернізму. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc-gum/ppmb/texts/2007-02/07monlsp.pdf> (дата звернення 08.07.2021).
8. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; за науковою редакцією В.В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.

9. Практикум із журналістської етики: навчальний посібник / Передм. В.П. Мостового, В.Ф. Іванов, С.В. Штурхецький; під ред. проф. В.Ф. Іванова. Київ : видавець О. Зень, 2012. 320 с.
10. Чоповський Д. Журнстандарти: огляд – 2011. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/journalistski-standarti-normativna-dovidka-i28622> (дата звернення 08.07.2021).
11. Практична медіаосвіта: авторські уроки. Збірка / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; за науковою редакцією В.В. Різуна. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. 447 с.
12. Palka S. Pedagogika w stanietworzenia. Kontynuacje. Krakow, 2003., s. 49

Ivanova I. B., Zyma O. G., Afanasieva O. M. PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF JOURNALISM AND MEDIA EDUCATION IN THE CONTEXT OF POSTMODERN PEDAGOGY

The features of the development of journalism and media education are analyzed in this article, taking into account the influence of ideas of postmodern pedagogy. In particular, emphasis is placed on the fact that in the postmodern period the learning process should be aimed at the development and self-realization of the individual. The guidelines of this educational theory have only recently begun to be implemented in the practice of Ukrainian higher education, and a special such socially sensitive field as journalism. Therefore, the practical experience of working with student audiences in the field of ideas, tools and pedagogical technologies of postmodern nature is interesting, relevant.

This determined the relevance of the study submitted for consideration. The aim of the article is to establish the need to involve the guidelines of postmodernism in the content positions of Ukrainian media education. The paper identifies that an important aspect of journalism education is the media aspect, thoroughly proves that among the existing theories of media education is important and educational theory, which is associated with the formation of critical thinking. The study used a comprehensive approach.

Working with theoretical material required the use of inductive and deductive methods; the method of interdisciplinary research is used to determine the influence of the defining characteristics of postmodern educational theory and its practical implementation in the media educational space. The use of this method also allows to single out the ideological guidelines that can be implemented in the practice of journalism education as ideological, aesthetic and informative components.

The main hypothesis of the study is that the introduction of postmodern media literacy, journalistic ethics and research technologies in media education will create the prospect of student-centered learning, where “reflective” pedagogical practices and democratic principles of work and creativity will help train a professional. It is a perspective to conduct a set of pedagogical experiments to determine the effectiveness and focus on the formation of a professional journalist of pedagogical technologies based on the educational theory of postmodernism.

Key words: *postmodernism, media education, media pedagogy, journalism, research technologies, media literacy, professional ethics of a journalist.*